

УДК 332.15:338.45

Гусарова М.Ю.

аспірант

Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького**ПІДТРИМКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРІОРИТЕТНИХ ГАЛУЗЕЙ
НА ОСНОВІ ПРОГРАМНО-ЦІЛЬОВОГО ПІДХОДУ****SUPPORT COMPETITIVENESS OF PRIORITY AREAS BASED
ON PROGRAM-TARGET APPROACH****АНОТАЦІЯ**

У статті досліджено використання програмно-цільового підходу під час формування конкурентоспроможності регіону на основі наявних конкурентних переваг. Визначено, що ставка на інновації в конкурентній боротьбі виявляється сьогодні більш перспективною, ніж концентрація уваги на вирішенні інших стратегічно значущих питань бізнесу. Виявлено, що в процесі оцінки та аналізу конкурентоспроможності регіонів України доцільно розмежовувати її національний (у межах України) і міжнародний (у системі країн і регіонів світу) аспекти. Охарактеризовано методику оцінки конкурентоспроможності регіонів, яка включає аналіз наявних оцінок рівня конкурентоспроможності країни та її регіонів та обґрунтування стратегій і пріоритетних напрямів підвищення конкурентоспроможності регіонів.

Ключові слова: конкурентоспроможність території, конкурентна перевага, програмно-цільовий підхід, методологія IMD-Lausanne, конкурент-менеджмент.

АННОТАЦИЯ

В статье исследовано использование программно-целевого подхода при формировании конкурентоспособности региона на основе имеющихся конкурентных преимуществ. Определено, что ставка на инновации в конкурентной борьбе представляется сегодня более перспективной, чем концентрация внимания на решении других стратегически значимых вопросов бизнеса. Выведено, что в процессе оценки и анализа конкурентоспособности регионов Украины целесообразно разграничивать ее на национальный (в пределах Украины) и международный (в системе стран и регионов мира) аспекты. Охарактеризованы методики оценки конкурентоспособности регионов, включая анализ имеющихся оценок уровня конкурентоспособности страны и ее регионов и обоснование стратегий и приоритетных направлений повышения конкурентоспособности регионов.

Ключевые слова: конкурентоспособность территории, конкурентное преимущество, программно-целевой подход, методология IMD-Lausanne, конкурент-менеджмент.

ANNOTATION

Investigated the use of program-target approach in shaping the competitiveness of the region based on existing competitive advantages determined that the rate of innovation in the competition now seems more promising than focus on solving other strategically important business issues. Found that in the process of assessment and analysis of regional competitiveness Ukraine should differentiate its national (within Ukraine) and international (in the countries and regions) aspects. Characterized methods of regional competitiveness evaluation that includes an analysis of existing assessments of the competitiveness of the country and its regions and study strategies and priorities of increasing regional competitiveness.

Keywords: competitiveness of the territory, competitive advantage, target-oriented approach, methodology IMD-Lausanne, competitor management.

Постановка проблеми. Трансформаційні процеси в економіці України, її намагання перейти до ринкових стосунків актуалізують

пошук нових форм виробничих відносин та її самого виробництва. Економічна теорія і практика накопичили достатній обсяг аналітичного матеріалу, пропозицій, моделей розвитку тощо, осмислення та впровадження яких може допомогти нашій державі здолати труднощі сьогодення і прискорити її господарський розвиток. До позитивних надбань економічного досвіду слід віднести практику створення територіальних виробничих об'єднань, які отримали назву «кластер». Кластер – це унікальна фінансово-економічна й організаційна форма взаємодії ресурсів. Підвищення конкурентоспроможності регіонів України неможливе без запровадження інноваційних складників, що мають потенціал економічного зростання. Перспективною формою співпраці влади, бізнесу і громадськості в Україні може стати їх спільна діяльність у складі регіональних кластерів для зростання конкурентоспроможності територій шляхом стимулювання їхнього технічного вдосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам кластерного розвитку регіональної економіки як інноваційного процесу присвятили чимало наукових праць як вітчизняні, так і зарубіжні вчені. Особливої уваги заслуговують роботи Ж.-Б. Сея, в яких він, відповідно до ресурсної концепції, визначає конкурентоспроможність території на порівняльних перевагах, які забезпечуються за рахунок таких джерел, як трудові ресурси, природні ресурси і капітал [1]. Не менш важливі дослідження М. Портера, в яких автор розглядає конкурентоспроможність, пов'язану з місцем розташування, головним чином, із позицій промислового оточення. На його думку, наявність робочої сили, капіталу або сировини не визначає успіх компанії, оскільки зазначені ресурси стали широкодоступними [2]. Наукову цінність представляють роботи Л.С. Шеховцевої, в яких обґрунтовано використання програмно-цільового підходу під час формування конкурентоспроможності регіону на основі наявних конкурентних переваг [3]. Проте у вітчизняній науковій літературі повною мірою не розкрито особливості функціонування рекреаційно-туристичних кластерних структур у світі, зокрема в Україні.

Методика наукового дослідження базується на теорії кластерного аналізу та полягає в пошуку наявних структур, що виражається в утворенні груп схожих між собою об'єктів – кластерів. Водночас його дія полягає й у привнесенні структури в досліджувані об'єкти. Це передбачає розроблення типології або класифікації досліджуваних об'єктів; дослідження та визначення прийнятних концептуальних схем групування об'єктів.

У статті використовувалися методи критичного аналізу науково-методичної літератури, нормативно-правової бази, методи статистичного аналізу, а також логіко-аналітичні методи.

Мета статті полягає у виявленні та аналізі основних факторів програмно-цільового підходу, за якими здійснюється кластерний аналіз конкурентоспроможності регіону.

Для досягнення мети необхідно вирішити такі завдання:

- виявити основні фактори конкурентних переваг регіону;
- охарактеризувати програмно-цільовий підхід до формування конкурентоспроможності регіону на основі наявних конкурентних переваг;
- визначити галузі економіки регіону, за якими здійснюється кластерний аналіз;
- дослідити ефективність застосування кластера в туристичній сфері;
- виявити проблеми підвищення конкурентоспроможності регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під конкурентоспроможністю регіону слід розуміти його роль і місце в економічному просторі країни, здатність забезпечити високий рівень життя населення і можливість реалізувати наявний у регіоні потенціал (виробничий, трудовий, інноваційний, ресурсно-сировинний) [4]. Конкурентні переваги регіону визначаються такими групами факторів, як:

- 1) конкурентоспроможність країни;
- 2) природно-кліматичні, географічні, екологічні і соціально-економічні параметри регіону;
- 3) підприємницька та інноваційна активність у регіоні;
- 4) рівень відповідності параметрів інфраструктури регіону міжнародним і федеральним нормативам;
- 5) рівень міжнародної інтеграції і кооперування регіону.

На основі перерахованих груп чинників кожен регіон може сформувати свої конкурентні переваги для залучення інвестицій у регіон.

Конкурентоспроможність зумовлена швидше ефективністю, з якої організації на місцях використовують можливості для виробництва продукції. Більше того, продуктивність і процвітання в конкретній місцевості визначається не тим, в яких галузях конкурують учасники, а тим, як вони ведуть цю боротьбу. Згідно з теорією М. Портера, конкурентні переваги досяга-

ються за допомогою певного поєднання п'яти конкурентних факторів у своїй галузі (конкуренція між діючими на ринку учасниками, загрози появи нових конкурентів і товарів-замінників, ринкове становище постачальників і покупців) [2]. Розташування сильно впливає на конкурентну перевагу і на вибір типів стратегій, які доводиться здійснювати. Стан місцевої інфраструктури, кваліфікація місцевих працівників та інші параметри безпосередньо впливають на операційну ефективність.

Використання програмно-цільового підходу під час формування конкурентоспроможності регіону на основі наявних конкурентних переваг пропонує Л.С. Шеховцева. У запропонованій автором концепції головною метою виступає формування конкурентоспроможності регіону [5]:

- формування факторів виробництва (підготовка кваліфікованих кадрів і розвиток вищої освіти, забезпечення природними ресурсами, залучення інвестицій);
- стимулювання попиту (підвищення доходів, підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції);
- розвиток комплексів споріднених галузей (підтримка конкурентоспроможності пріоритетних галузей, забезпечення прогресивних форм організаційного розвитку);
- формування стратегій підприємства (проведення реформи підприємств, підвищення рівня менеджменту підприємств, удосконалення конкурентних стратегій підприємства).

Формуванню кластерів має передувати кластерний аналіз, який може здійснюватися за такими групами галузей економіки регіону [6]:

1) галузі, що привносять найвагомішу частину у валовий регіональний продукт, з акцентуванням уваги на найбільших підприємствах території;

2) галузі, які забезпечують найсприятливіші можливості для розвитку бізнесу на даній території;

3) супутні галузі з найбільшими внутрішніми та зовнішніми економічними зв'язками.

Основними характеристиками конкурентоспроможності країн і регіонів за методологією IMD-Lausanne є такі: 1) фактори конкурентоспроможності (інфраструктура); 2) процес формування конкурентних переваг (ефективність бізнесу); 3) конкурентні переваги (продуктивність економіки); 4) управління конкурентоспроможністю (ефективність управління) (рис. 1).

У процесі оцінки та аналізу конкурентоспроможності регіонів України доцільно розмежовувати її національний (у межах України) і міжнародний (у системі країн і регіонів світу) аспекти. Крім того, є сенс розглядати конкурентоспроможність регіонів у вузькому і широкому сенсі; у першому випадку, згідно з підходом М. Портера [2], – за продуктивністю економіки, у другому, згідно з методологією IMD [8], – за

сукупністю всіх факторів, включаючи продуктивність економіки.

На основі методичного підходу фахівців IMD розроблено авторську методичку оцінки конкурентоспроможності регіонів, яка включає: аналіз наявних оцінок рівня конкурентоспроможності країни та її регіонів; пофакторну оцінку конкурентоспроможності регіонів; інтегральну оцінку конкурентоспроможності регіонів та їх групування (кластеризація); виявлення головних детермінант конкурентоспроможності регіонів; обґрунтування стратегій і пріоритетних напрямів підвищення конкурентоспроможності регіонів; розроблення організаційно-економічного механізму підвищення конкурентоспроможності регіонів [9].

Методика пофакторної оцінки конкурентоспроможності регіонів, згідно з методологією IMD, передбачає поділ кожного з факторів. Так,

фактор інфраструктури поділяється на субфактори базової, технологічної та наукової інфраструктури, стану здоров'я і навколишнього середовища, рівня освіти.

Методика пофакторної оцінки конкурентоспроможності регіонів також передбачає розрізнення індикаторів-стимуляторів та індикаторів-дестимуляторів. Для їх зіставлення використовується процедура нормалізації за Паттерн-методом. Оцінки індикаторів-стимуляторів (KCh^i) одержуються на основі співвідношення фактичних (x_i) і максимальних (x_{\min}) значень індикаторів у відсотках (формула 1) [7]:

$$KCh_i = \frac{x_i}{x_{\min}} * 100. \quad (1)$$

Для оцінки конкурентоспроможності регіонів країни у міжнародному вимірі (KCh^i) вико-

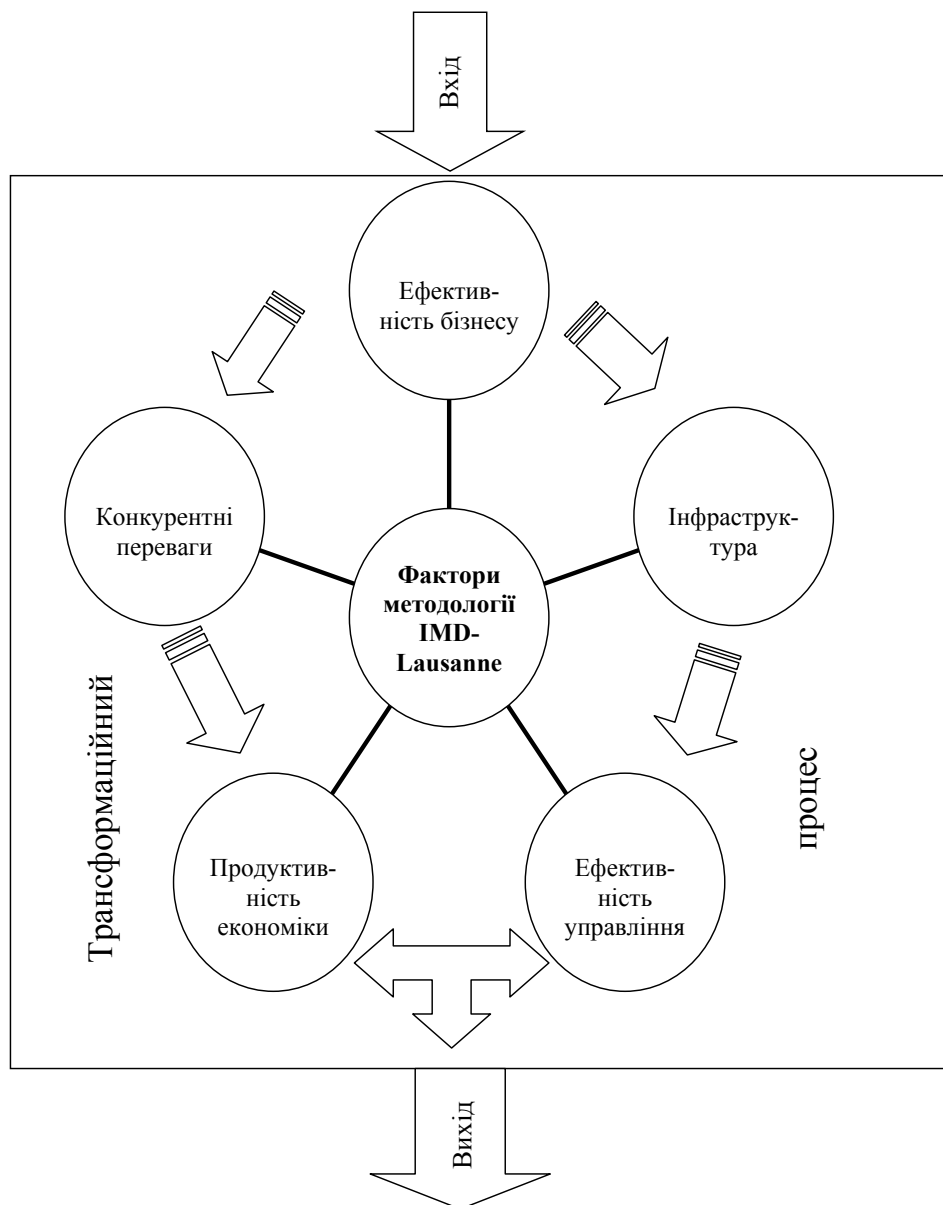

Рис. 1. Трансформаційний процес методології IMD-Lausanne

Джерело: розроблено автором на основі [7]

ристано процедуру «зважування» i -го індикатора національної конкурентоспроможності регіону ($КС_n^i$) за співвідношенням значень i -го індикатора певної країни і країни-лідера (D_i), (формула 2) [7]:

$$КС_{M_i} = КС_{n_i} * D_i. \quad (2)$$

За результатами кластерного аналізу встановлюються основні характеристики наявних на території кластерів: розмір, широта обхвату і рівень розвитку. Крім того, кластери ранжуються за рівнем пріоритетності для розвитку території (рис. 2).

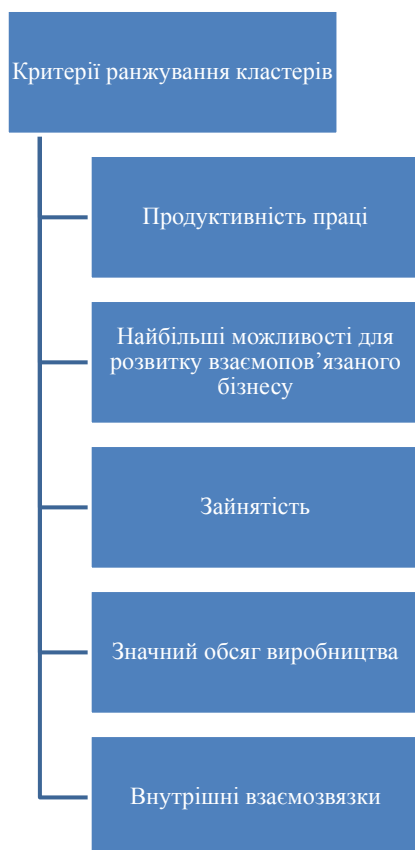

Рис. 2. Критерії ранжування кластерів

Джерело: складено автором на основі [10]

Об'єднання в кластери дає змогу залучати фінансові ресурси в нові виробництва завдяки

об'єднанню спільних фінансових можливостей підприємств того чи іншого кластера; залученню інвестицій через спільну участь в інвестиційних програмах; участі в конкурсах проектів, що фінансуватимуться як гранти; об'єднанню спільних фінансових можливостей підприємств для забезпечення гарантій на отримання кредитних ресурсів. При цьому забезпечується обмін інформацією, а також можливість виходу на зовнішні ринки.

Кластерний підхід у сфері туризму активізує підприємництво через концентрацію ділової активності, тому сприяє створенню робочих місць, доходів, поліпшенню якості туристичних послуг, життя населення на території його запровадження. Досягається це завдяки зростанню конкурентоспроможності, можливості інтеграції інтелектуальних, природно-рекреаційних, трудових, фінансових матеріальних ресурсів у забезпеченні якості виробництва та послуг, що надаються. Об'єднання в кластерні мережі посилює роль дрібного й середнього підприємництва, дає змогу використати його інноваційний потенціал, розширює можливості виходу на світовий ринок [11].

Ефективність використання кластера в туристичній сфері ґрунтується на показниках діяльності туристичних, готельних і санаторно-курортних закладів, трудових і фінансових ресурсів, що призводить до підвищення рівня обґрунтованості прийняття управлінських рішень, оптимізації витрат, скорочення ризику, що дає змогу повною мірою використовувати ресурсний потенціал та можливості на ринку туристичних послуг. Тобто ефективність від кластера пропонуємо визначати комплексно, оскільки вона може проявлятися в різних сферах діяльності (табл. 1).

Проблеми підвищення конкурентоспроможності можна розділити на такі [13]:

- здійснення фінансування освіти, науки, розвитку виробництва та інфраструктурою в необхідних обсягах;
- проведення фундаментальних досліджень із формування принципів управління найважливішими економічними, соціально-економічними, виробничими системами;

Таблиця 1

Ефективність практичного застосування кластера [12]

Сфера прояву кластера	Економічна ефективність застосування кластера
Економічна	Забезпечення належного рівня конкурентоспроможності, застосування оптимального маркетингового ціноутворення на туристичні послуги
Туристична	Розроблення нових видів туристичних продуктів
Управлінська	Підвищення ефективності прийняття управлінських рішень на основі отриманих теоретичних і практичних навичок
Екологічна	Дотримання вимог законодавства, зменшення впливу на навколишнє середовище
Правова	Формування нормативно-правових актів, які б відповідали поставленим вимогам економіки, суспільства, звичаям тощо
Соціальна	Задоволення суспільства умовами праці, формування сприятливого психологічного клімату в колективі
Податкова	Зменшення рівня податків для підприємств, які реалізують інвестиційні проекти

- застосування до менеджменту і розроблення управлінських рішень;
- розгляд функцій менеджменту як єдиного процесу здійснення робіт зі стратегічного маркетингу, планування, організації процесів, обліку і контролю, мотивації і регулювання;
- орієнтація розвитку економіки переважно на інноваційний тип розвитку.

Висновки. Досягнення конкурентоспроможності для регіону як суб'єкта конкурентної боротьби передбачає підвищення ефективності його розвитку, оскільки конкурентоспроможність спрямована на зниження міжрегіональних диспропорцій та економічний розвиток. Конкурентоспроможність регіону перебуває під впливом постійних динамічних змін у світовому економічному, політичному та технологічному середовищі, зростаючої конкуренції інших регіонів щодо залучення обмежених ресурсів, а тому зміцнення конкурентоспроможності однаковою мірою стосується всіх регіонів. Відповідно, кожний регіон повинен намагатися підвищити свою конкурентоспроможність на всіх рівнях. Це важлива умова його подальшого розвитку.

Згідно з теорією М. Портера, конкурентні переваги досягаються за допомогою певного поєднання п'яти конкурентних факторів у своїй галузі (конкуренція між діючими на ринку учасниками, загрози появи нових конкурентів і товарів-замінників, ринкового становища постачальників і покупців). Розташування сильно впливає на конкурентну перевагу і на вибір типів стратегій, які доводиться здійснювати. Стан місцевої інфраструктури, кваліфікація місцевих працівників та інші параметри безпосередньо впливають на операційну ефективність.

Основними характеристиками конкурентоспроможності країн і регіонів за методологією IMD-Lausanne є такі: 1) фактори конкурентоспроможності (інфраструктура); 2) процес формування конкурентних переваг (ефективність бізнесу); 3) конкурентні переваги (продуктивність економіки); 4) управління конкурентоспроможністю (ефективність управління).

Інноваційний розвиток економіки потребує нових підходів до управління виробництвом і значних витрат матеріальних, інтелектуальних та фінансових ресурсів. Кластерний підхід, який пропонує ефективні засоби та інструменти стимулювання інноваційного регіонального розвитку, забезпечує концентрацію фінансових та інструментальних ресурсів, а також зайнятість, вирівнює територіальні соціально-економічні диспропорції за рахунок зростання відра-

хувань у місцеві бюджети, є актуальним і для вітчизняної економіки. У сучасних умовах підвищення конкурентоспроможності регіонів на основі створення кластерів та інших виробничих систем стає національним завданням.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Якобчук В.П. Економічна теорія : [навч. посіб.] / В.П. Якобчук ; Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка ; 3-є вид., перероб. – К. : Ліра-К, 2015. – 408 с.
2. Портер М. Конкуренція / М. Портер. – М. : Вільямс, 2005. – 266 с.
3. Бібліотека економіста [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://library.if.ua/book/14/1234.html>.
4. Шпильова В.О. Особливості конкурентоспроможності регіонів в умовах України / В.О. Шпильова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Znpchdtu/2009_24/articles/38_Shpilova.pdf.
5. Учебні матеріали для студентів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://um.co.ua/2/2-15/2-152698.html>.
6. Мамонова В.В. Формування територіальних кластерів як інструменту регіонального розвитку: наук. розробка / В.В. Мамонова, Ю.О. Куц, О.М. Макаренко [та ін.]. – К. : НАДУ, 2013. – 36 с.
7. Конкурентоспроможність регіонів України та стратегічні аспекти її підвищення (у контексті підходу фахівців IMD-Lausanne) // Регіональна економіка. – 2015. – № 3. – С. 44–51.
8. The IMD World Competitiveness Center (2012). The IMD World Competitiveness Yearbook [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.imd.org/research/publications/wcy/index.cfm>.
9. Захарченко С.В. Научно-методические основы оценки конкурентоспособности регионов Украины в национальном и международном измерении при формировании инновационной модели развития / С.В. Захарченко // Украина и ее регионы на пути к инновационному обществу : [монографія] : в 4-х т. / Под общ. ред. В.И. Дубницкого, И.П. Булева. – Донецк : Юго-Восток, 2011. – Т. 2. – С. 103-139.
10. Мамонова В.В. Мережева організація території у глобалізаційній економіці / В.В. Мамонова // Університетські наукові записки. – 2012. – № 2(42). – С. 89–94.
11. Дишловий І.М. Особливості функціонування регіонального рекреаційно-туристичного кластеру та його регулювання / І.М. Дишловий // Економіка и управление. – 2010. – № 6. – С. 69–75.
12. Багрій М.В. Кластер – перспективний напрям розвитку туристично-рекреаційного регіону / М.В. Багрій // Ефективна економіка. 2014. – № 6 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3168>.
13. Безрукова Н.В. Креативний маркетинг як засіб підвищення конкурентоспроможності компанії / Н.В. Безрукова // Ефективна економіка. – 2015. – № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.m.nayka.com.ua/?op=1&j=efektyvna-ekonomika&s=ua&z=3806>.